

РОЗДІЛ IV. НОВА ІСТОРІЯ

УДК 94(477):(1-22)

С.В. Туник

ВІД ХОЛОПКОВА ДО ПЕРЕМОГИ

У статті висвітлюються основні, найбільш яскраві сторінки історії села Перемога (до 1946 р. – Холопкове) Глухівського району Сумської області від найдавніших часів до сьогодення.

Ключові слова: село Холопкове, село Перемога, Холопківська волость, церква, школа, колективізація, колгосп, Велика Вітчизняна війна, уродженці села.

Так склалось, що село в історії України відіграло значно більшу роль, ніж у багатьох інших країнах, а селянство стало основою української модерної нації. Отже, наукові студії по вказаній проблематиці завжди будуть актуальними.

За роки незалежності України докладено певних зусиль у дослідженні зазначеної проблеми. Видана, зокрема, двотомна «Історія українського селянства», цілий ряд інших монографій і статей. Однак заплановане на нових методологічних принципах перевидання фундаментальної «Історії міст і сіл України» так і не вдалося реалізувати. Відтак перед дослідниками залишається відкритим безмежне поле історії кожного конкретного міста або села, чи, навіть, хутора.

Увазі читача пропонується розвідка про село Перемога на Глухівщині. Не претендуючи на повноцінний історичний нарис, спробуємо все ж таки відтворити основні, найбільш яскраві сторінки минулого цього населеного пункту.

Село Перемога (до 1946 року – Холопкове, більш давні варіанти назви – Холопків, Холопки) розташоване на лівому березі річки Есмань за 15 кілометрів на південь від Глухова уздовж автошляху на Путивль. Має 412 дворів і 1063 жителя (на 1 січня 2012 року).

Місцевість, у якій знаходиться Перемога, була заселена ще в глибоку давнину. Поблизу села виявлено чимало пам'яток археології, що відносяться до різних історичних епох. Так, в урочищі Кут знаходяться залишки багатошарового поселення доби бронзи, раннього залізного віку та розвинутого середньовіччя. У кількостах метрах на північний захід від цього поселення – курган, який теж, ймовірно, відноситься до епохи бронзи. Його діаметр становить 32 метри, висота – 1,8 м. На схід від села, в сторону Клевені, на краю так званого Широкого Болота, знаходиться поселення доби бронзи та раннього середньовіччя. Крім того, уздовж берега Есмані є ще дві пам'ятки археології – поселення доби бронзи та поселення доби раннього середньовіччя. До цього можна додати і

такий цікавий факт стосовно природничої історії: у 1920-х роках у Глухівському краєзнавчому музеї зберігалися кістки мамонта, знайдені поблизу Холопкового [1, 331].

У книзі «Історія міст і сіл УРСР. Сумська область» зазначається, що перша письмова згадка про Холопкове відноситься до 1499 року [2, 243], але з яких джерел узята зазначена дата – не вказано. Очевидно, малось на увазі повідомлення чернігівського архієпископа Філарета (Гумілевського), що Холопкове існувало ще при московському «правительстві». Однак, Філарет помилково датує цей період 1499-1682 роками [3, 335-336]. Насправді ж, територія нашого краю перебувала під владою Москви у 1500-1618 рр. Отже, очевидно, в цей час і виникло село.

Як розповідають старожили, спочатку село знаходилося ближче до Есмані, де зараз вулиці Дарківката Хомутівка. З часом поселення розрослося у східному, північному і південному напрямках, з'явилися нові вулиці.

З книги П. Кулаковського «Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої. 1618-1648» дізнаємось, що Холопкове до 1618 р. належало московському цареві. Можливо тому його мешканці називались «холопами», а саме село – Холопковим. За іншими даними, володільцями села в цей час були Мартин Беззубцов та Олексій Касумов. Жителі сплачували податок по 4,5 чверті жита та осьміні вівса (чверть – одиниця виміру сипучих речовин, дорівнює приблизно 210 літрам, осьмина – 105 літрам) [4, 430].

Холопкове згадується також у документах, що відносяться до періоду Великої Смути у Московській державі. Про це свідчить, зокрема, чолобитна ігумені Путивльського Микола-Можайського монастиря Марфи «царю Дмитрію Івановичу» (самозванцю Лжедмитрію II) за 1608 рік:

«Царю государю и великому князю Дмитрею Ивановичю всеа Руси бьет челом, из Путимля, от Николы Чюдотворца Можайскаго из монастыря нищяя твоя богомолица инока старица Марфища, еже о Христе с сестрами. Били челом тебе государю царю и великому князю Дмитрею Ивановичю всеа Руси, как ты, государь, был в своей вотчине в Путимле, мы убогие старицы нищии твои богомольцы, об нищенском прибежище об монастырском строенье; и, ты, государь, обещал ко Николу Можайскому Чюдотворцу нас нищих устроить и кельишка на прибежище поставитъ: и мы нищия и посяместа наги и босы и голодны скитаемся. И как ты, государь царь и велики князь Дмитрей Иванович всеа Руси, был в Стародубе, и мы, нищие твои богомолицы, слышав

твое царское величество, и били челом об том же манастырском строенье и об корму; и ты, государь, нас нищих своих царских богомолиц пожаловал, велел нам хлеб дати и приказал воеводе Александру Тряпезову: и нам нищим старицам хлеба по твоему жалованью, не дали. И опять, государь, вьдругое били челом тебе государю о хлебе ж, государь нас пожаловал, велел нам дати с дворцового села с Холопкова и свою царскую грамоту давал: и твоей царской жалованной грамоты не послушали, хлеба нам и по той грамоте не дали ж. И как ты, государь, был на Орле, и мы нищие опять били челом тебе государю об том же манастырском строенье и о хлебе; и ты, государь, нас нищих своих богомолиц, для своего царского величества и многолетнего здравия, пожаловал в дом Николы Чюдотворца в Ноугородцком уезде селцо Холопково со всякими угоды, в вотчину нам нищим и на хлебокормленье на речке на Есма[ни] ..., а меня нищую пожаловал быть у своего царского богомолья строителем; да Николе ж Чюдотворцу в дом ты ж, государь, пожаловал на манастырь мне нищей богомольце с сестрами на корм, в Путимльском уезде озерком Олшаницею с оболоньем на реке на Семи: и на то, государь, селцо Холопково дали мне нищей с сестрами грамоту твою царскую, а не вотчиную, за закрытою печатью, с Дворца, в Путимль к воеводе Ивану Игнатъевичю к Вилитову да городовому приказщику к Жедену к Милюкову и выборным людям Сергею Онтыкову с товарищи. И по грехом нашим в грамоте прописали, а поставили то селцо в Путимльском уезде, а не в Ноугородцком, а то селцо в Ноугородцком уезде в Северском Холопково: и потому, государь, нам селца не дали и не отводили. - Милосердый государь царь и великий князь Димитрей Ивановичь всеа Русии: помилуй нас нищих своих богомолиц в дом к Николе Чюдотворцу, на то селцо Холопково да на озерко на Олшаницы с оболоньем, своею царскою жалованною грамотою, в вотчину, для своего царского величества и многолетнего здравия. Царь государь, смилуйся, помилуй!» [5, 269-270; 6, 84-88]

Як бачимо, ігумена Путивльського Миколо-Можайського монастиря кілька разів зверталась до царя-самозванця надати монастиреві сільце Холопкове; самозванець, у свою чергу, давав жалувані грамоти, однак справа не вирішувалась. Останнього разу причиною невирішення стала бюрократична помилка: сільце Холопкове було вказане у Путивльському повіті, а насправді воно знаходилось у Новгород-Сіверському. Нам невідомо, чи отримав Путивльський монастир Холопкове, чи ні. У будь-якому разі жалувана грамота царя-самозванця у подальшому не мала юридичної сили.

Після 1613 р., коли Земський собор обрав царем Михайла Романова, смута в країні пішла на спад і життя потрохи нормалізувалось. Та Сіверщина все ще вирувала. Неспокійно було в Путивльському

та Новгород-Сіверському повітах. Саме за ці землі точилася тоді запекла боротьба між Московським царством та Річчю Посполитою. Ось один із прикладів: 6 серпня 1618 р. польсько-литовські війська з'явилися в 30 верстах від Путивля «в деревне Хлопково», пограбували місцевих мешканців. Князь Семен Борятинський переслідував відступаючих грабіжників, наздогнав їх уже за Сеймом в 100 верстах від Путивля, розгромив і взяв у полон 12 чоловік, зокрема, й ротмістра Павла Волинця [7, 508-509].

Нарешті 1 грудня 1618 р. між Росією і Польщею було підписане Деулінське перемир'я. Холопкове відійшло до Речі Посполитої і було включене до Підпутивльського стану Новгород-Сіверського повіту. Згідно реєстру збору подимного у 1619 р. в селі було чотири підданих. Належало воно Теофілу Ковнацькому. У 1638 р. Холопкове налічувало 12 димів (селянських господарств) і його володільцем був уже Адам Вишневський. Потім село належало Яну Гарабурді, який поступився ним у 1644 р. Стефану Речинському – особі, тісно пов'язаній з відомим польським магнатом Олександром Пісочинським. У 1640-х роках він був поручним надвірної хоругви О.Пісочинського. Займав послідовно уряди (посади) мечника, підсудка, судді Новгород-Сіверського повіту [4, 238-239, 407-408, 430].

Володільці села та його мешканці докладали зусиль щодо освоєння і розвитку прилеглої території. Вони обробляли землю, розводили худобу, займалися різними промислами. Важливе економічне значення мали також холопківські ліси, що тяглися уздовж правого берега річки Есмані. Лісові ресурси використовувались для виготовлення поташу, смальцуги та інших лісових товарів. Поблизу Холопкова та Баничів були влаштовані ставки, які використовувались для розведення риби, а греблі – для влаштування водяних млинів [4, 30, 358].

Зпочатком Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького (1648 р.) польські феодали покинули Україну. Холопкове, певно, деякий час було вільним селом. Та вже у 1658 р. гетьман Іван Виговський віддає Петропавлівському монастиреві два «сельце» – Холопкове та Баничі, «поглядаючи на убожество велебного отця Уриила Івановича, ігумена монастиря святих верховных апостолов Петра и Павла Глуховского, з братиею при нем там же зростаючою» [8, 467]. Однак, не всі жителі села опинились у феодальній залежності від Петропавлівського монастиря. Так, козаки, які теж проживали в Холопковому, залишалися вільними і монастиреві не підкорялися.

Місцевій владі доводилось регулювати відносини між козаками і монастирем, які нерідко загострювались. Причиною ускладнень, зазвичай, були земельні та майнові питання. Так, у 1696 р. глухівський сотник Василь Федорович видав отаманові холопківському з товариством наказ,

«чтоб козаки тамошние просили прощения от игумена тамошнего Петропавловского за то, что оны жалились о злодействе и о кривдах, якобы деющихся им от игумена, да того не доказали». Того ж року сотник видав ще один наказ, в якому велів козакам холопківським «чтоб оны монастырских грунтов не занимали и утиснений монастырским подданным не чинили, а жили бы на тех грунтах, кои оны козаки заняли за прежних игуменов давно уже» [9, 143-145].

Ось ще такий приклад. У 1727 р. холопківський козак Федір Негреба позичив у монастиря велику суму грошей – 200 золотих – за умови «если бы он тех денег не отдал, то отдаст двор свой со всем грунтом в монастырское владение». Однак у наступному році Негреба позичає ще 100 золотих, а за ті 200, які він позичив раніше, «отдал в монастырь двор свой з грунтами и себе отдаст в подданство монастырю и чинш платит обязуется» [9, 161-162].

З часом крім монастирських селян і козаків у Холопковому з'явилися селяни, які належали приватним власникам (кріпаки). Зокрема, у 1709 р. гетьман Іван Скоропадський видав універсал, яким «за службу и претерпенные у турок бедствия» наказний ніжинський сотник Сидір Легкобит отримав маєток у селі Холопкове разом із селянами. Подальші нащадки дворянського роду Легкобитів володіли цим маєтком тривалий час. Зокрема, Сидорів син Павло, а також правнук Степан, 1737 року народження, який, будучи абшитованим (відставним) сотенним осавулом, мешкав у Холопковому, де мав 5 підданих [10, 469; 11, 465].

Легкобити отримали російське дворянство (а, заодно, і зрусифіковане прізвище Легкобитови), мали свій герб. Опис герба міститься, зокрема, в «Малороссийском гербовнике» В.К. Лукомського та В.Л. Модзалевського: «Щит разделен на три части, из коих в верхней части в красном поле между двух орлиных серебряных крыльев находится такого же металла сердце, в нижней части, в золотом поле, находятся в правой стороне в лапы обложенная рука с поднятым вверх мечем, а с левой, в голубом поле четырехконечный крест. Щит увенчан обыкновенным дворянским шлемом с дворянскою на нем короною и тремя страусовыми перьями. Намет на щите красный и голубой, подложенный золотом» [12, 94, IX].

Крім Легкобитів, відомі прізвища і деяких інших невеликих поміщиків і чиновників, які мешкали у Холопковому. Це – Садовські, Козачинські, Бутевичі.

За ревізією 1736 р. у Холопковому налічувалось 45 дворів: 26 селянських (6 «грунтових і 20 «убогих») та 19 козацьких (9 «грунтових», 6 «убогих», 4 «підсусідки»).

У 1781 р. в селі було вже 68 дворів і 90 хат (селянських – 53 двори і 60 хат, козацьких – 15 дворів і 30 хат) [7, 465]. Крім землеробства, мешканці села займалися також винокурінням. На узліссі,

поблизу Клевенського болота, Іван та Ігнат Боженки заснували хутори, де діяли винокурні (6 винокурних котлів), на яких гнали горілку. Горілку возили на продаж до Глухова [9].

Після секуляризації монастирських землеволодінь на Україні у 1786 р. монастирські селяни були віднесені до категорії «казенних» (різновид державних селян). Козаки з кінця XVIII ст. також відносяться до державних селян.

До 1782 р. Холопкове входило до складу Глухівської сотні Ніжинського полку. Після ліквідації полкового устрою на Україні село стало центром волості Глухівського повіту Новгород-Сіверського намісництва. З 1796 р. Холопкове – у складі того ж повіту Малоросійської, а з 1802 р. – Чернігівської губернії.

Холопківська волость проіснувала з 1782 по 1923 рік. Її межі протягом часу змінювались. Наприкінці XIX – на початку XX ст. до Холопківської волості належали села Холопкове, Баничі, Вікторове, Уздиця, Кочерги, Сваркове, Ховзівка, Ротівка, Волокитине, Будищі, Мацкове, В'язенка, Семенівка, Черневе, а також ряд менш значних населених пунктів (хуторів, слобідок). Приміщення волосної управи знаходилось на місці сучасної зупинки при повороті на Черневе. На цьому місці зараз залишилися каштани. Там був також пам'ятник царю Миколі II. У приміщенні управи знаходився карцер, куди саджали бешкетників, п'яниць.

У другій половині XIX ст. населення села швидко зростало. За даними на 1859 р. Холопкове налічувало 137 дворів і 866 жителів. За соціальним станом мешканці села ділились на державних (казенні селяни та колишні козаки) і приватновласницьких селян [13, 31].

У книзі «Волости и важнейшие селения Европейской России» (1885 р.) зазначається, що в Холопковому – 173 двори і 1247 жителів, волосне правління, 2 православні церкви, каплиця, школа, 2 постійні двори, 2 крамниці, 3 водяні і 4 вітряні млини, цегельний завод [13]. А у 1897 р. село налічувало вже 264 двори і 1796 жителів [15, 175].

Скасування кріпосного права і реформа державного села, а також інші реформи, здійснені за царювання Олександра II, сприяли економічному піднесенню країни. Деякі холопківські селяни, скориставшись можливостями ринкової економіки, спромоглися стати заможними господарями. Так, Єгор Милка (його двір знаходився на місці сучасного відділення зв'язку) мав паровий млин, пасіку, лавку, круподерню. В лавці продавали все необхідне для селян, але не всі мали змогу придбати товар через бідність. Хазяї Ковалі мали великий наділ землі, кузню, постійний двір, який був розташований на місці колгоспного двору. Селянин Кутик мав цегельню, де виготовляли цеглу, яку продавали не тільки в Холопковому, а й постачали в інші села.

Разом з тим, значна частина селянських господарств залишалася слабкою, ледь зводячи кінці з кінцями.

З давніх-давен у селі існувала церква. Як розповідають старожили, спочатку вона знаходилась на Дарківці (сучасна вулиця Набережна). У 1867-1877 рр. було зведене нове приміщення трьохпрестольного храму. Центральний престол присвятили Архістратигу Михаїлу, два бічні – Казанській іконі Божої Матері та Воздвиженню Чесного Животворящего Хреста Господнього [16, 76; 17, 65-67]. Після зведення нової стара церква ще деякий час існувала, про що свідчить уже згадана книга «Волости и важнейшие селения Европейской России». Про давність холопківської церкви свідчить те, що в ній зберігались Євангеліє київського друку 1668 р., ще одне київське Євангеліє 1697 р., Трифолог 1678 р., виданий у Новгороді, та Апостол 1688 р. московського друку [3, 336].

1866 року в селі відкрили початкову школу. Вона розміщувалась у дерев'яному приміщенні, критому соломою. Фінансувало школу повітове земство, виділяючи на її утримання 240 карбованців щороку. У 1897 р. тут навчалось 65 учнів (48 хлопчиків і 17 дівчаток). У числі перших учителів школи були син місцевого священика Василь Васильович Борзаковський, пізніше – Антоніна Кирилівна Антоненко, яка закінчила Глухівську жіночу прогімназію. Закон Божий викладали священики Михайло Ягодівський, Григорій Кучеровський та інші. Попечителем школи був холопківський волосний старшина Павло Степанович Каштан. При школі діяла бібліотека-читальня [18, 55; 19, 106].

Усе приміщення школи розділялось холодним коридором на класні кімнати і квартири вчителів. Класна кімната була обладнана довгими партами, на яких сиділо по 7-8 дітей, вилялаю, тріснутою у всю довжину, класною дошкою. В кутку висіли ікони. Ніяких наочних посібників не було.

Така ж картина спостерігалася і в церковній школі с трирічним строком навчання. Контингент учнів, що складав 40-50 чоловік, підбирався самим учителем. Щороку закінчували школу 7-8 дітей (інколи менше).

Земство виділяло незначні кошти на будівництво шкільних приміщень, тому в Холопковому ініціативу по спорудженню нової школи взяли на себе жителі села. За підтримки сільського старости Іллі Яковича Міщенка коштом холопківців в с. Годунівка був куплений і розібраний на будівельні матеріали поміщицький будинок. Зведення нової школи проводилось без будь-якого нагляду, і вона почала валитись ще недобудованою. Тоді Глухівське земство вирішило взятись за будівництво школи в 1910 році. Стіни розібрали і поставили на новий міцний фундамент. Роботи були завершені у 1912 р. Це приміщення збереглося до наших днів. Церковна школа була ліквідована. Діти учились в одній школі

з чотирьохрічним навчанням.

Після революції 1917-1920 рр. нова влада вдалася до рішучих змін у всіх сферах життя: адміністративній, економічній, соціальній, політичній, духовній.

У 1923 р. було ліквідовано Холопківську волость, і село увійшло до Глухівського району Новгород-Сіверського (з 1925 року – Глухівського) округу. В липні 1930 р. Глухівський округ включили до складу Конотопського, однак у вересні того ж року округи були ліквідовані. В лютому 1932 р. Холопкове у складі Глухівського району відійшло до Київської, а в жовтні того ж року – Чернігівської області. В 1935 р. село було включене до Шалигинського району Чернігівської, а з 1939 р. – Сумської області. З ліквідацією Шалигинського району в 1959 р. Перемога знову відійшла до Глухівського району.

В період непу життя селян суттєво поліпшилось. Збільшилось виробництво сільськогосподарської продукції, поживалась торгівля, діяли приватні крамниці, утворилось сільське споживче товариство, яке очолив Іван Миколайович Гавриленко. Улітку, на свято Петра і Павла, в селі влаштували ярмарок, який тривав три дні [20, 223].

За переписом 1926 р. у селі налічувалось 418 дворів, де проживало 2272 особи, у підпорядкованому Холопківській сільраді хуторі Кут – відповідно 13 дворів і 69 жителів [21, 15].

У 1920-х роках розпочались гоніння на церкву. Настоятелем холопківського храму в цей час був протоієрей Кіпріан Соловійов. Це була високоосвічена і духовна людина з даром проповідництва. Він закінчив Київську духовну академію, гарно співав і грав на скрипці. Святий Іоанн Кронштадтський, до речі, назвав його «Кіпріаном-Златоустом». У Холопковому отець Кіпріан організував молодіжний церковний хор. У 1927 р. проти священика двічі порушували кримінальну справу за «агітацію проти суспільного ладу». Його судили, дали три роки заслання до Казахстану, яке «затяглося» на дев'ять років. У 1937 р. отця Кіпріана, який служив тоді в Алма-Аті, знову заарештували, засудили, приговорили до розстрілу [22].

Сільську церкву закрили на початку 1930-х років. З храму зняли хрест і, дзвони, порозбивали ікони. Коли в церкві перестали правити, в неї вдарила блискавка і розбила одну сторону. Двері були відкриті і в приміщенні гуляв вітер. За переказами, вночі на дах споруди прилітали сичі і кричали, ніби віщуючи біду. Віруючі вважали наслідками цих подій колективізацію, голод 1932-1933 років та страшну війну, яка розпочалась у 1941 р.

У 1929 р. в селі були створені перші колгоспи: ім. Червоної Армії (голова Іван Миколайович Гавриленко) та «Перше Травня» (голова Михайло Шутко). Згодом колгоспи об'єднались в одне господарство ім. Червоної Армії. У передвоєнні

роки головою холопківського колгоспу був Федот Данилович Матющенко.

Сталінська колективізація була жахливою наругою над українським селянством, яке у переважній більшості не бажало вступати до колгоспів. Ось, наприклад, що розповідає про долю своїх батьків Марія Степанівна Талан, 1938 р. н.: «Мої батьки – Талан Степан Тимофійович і Талан Ганна Данилівна проживали в Холопковому по вулиці Хомутівка (Хомувка). Землі мали небагато, тримали коня, корову, 5-6 овець. Землю обробляли самі, найманою працею не користувались. Батько був майстром на всі руки: бондар, столяр, тесля, умів також робити рибальські човни і плести сіті. Жили разом із старими батьками. Перед колективізацією вже було троє дітей. З ними жив також батьків брат Гаврило, отже всього було вісім чоловік, тому вирішили побудувати нову хату. Купили зруб десь на півночі області, на конях перевезли і на Михайла ми вже були у новій хаті. Але прожили в ній тільки рік, бо вже наступного «Михайла» всіх вигнали на вулицю. Якби записалися до колгоспу, може б цього і не сталося. Однак дід Тимофій дуже виступав проти колгоспу, а молоді тоді не могли суперечити старшим. Коли мати дізналась, що йде «бригада» розкуркулювати, вона понадыгала на дівчинку, що лежала в колисці, побільше одежі. Активісти зняли з дитини все, потім розкрили вікно і так тримали, щоб знищити «куркульське» покоління. Дівчинка простудилась і незабаром померла. Забрали все: одяг, продукти, худобу. Хату і амбар розламали і перевезли на колгоспний двір.

Ось у такому стані опинилися мої батьки. Сусіди боялися пускати ночувати, це було заборонено. На Шпилю, що на протилежному березі Есмані, була лісницька хатка. Лісником був друг батька Ковбаса Юхим Потапович, він і пустив перезимувати. А їсти що? На болоті збирали мерзлу калину да в лісі мерзлі яблука-кислиці. Простудилась і захворіла друга дитина і невдовзі теж померла. Навесні попросилися в село, взяла на квартиру вдова Меланія (це бабуся Миколи Васильовича Гурця та його брата – оперного співака Гурця Олександра Васильовича), у неї прожили чотири роки, але їсти все одно було нічого, особливо взимку. Весною, коли з'явився каїр (аїр), дід Тимофій його наївся, йому стало зле, він днів три провалявся на погребні і помер. Щоб якось прожити, бабуся найнялась до когось у няньки, мати пішла працювати у кар'єр. Батько скитався по селах, теслював, а потім приїхав додому, подали заяву до колгоспу. Нас прийняли. Роки два попрацювали, увійшли в довіру. Їм виділили ділянку для садиби, де побудували «времянку». У ній народилася і я, ставши від народження колгоспницею, а в колгоспі я пропрацювала 39 років.

Хоч і тяжка доля випала моїм батькам, але я ніколи не помічала у них якогось озлоблення чи

бажання помсти. Мати, згадуючи ті часи, казала, що так Богом дано. І я від себе хочу сказати: «Всіх обидящих і ненавидящих нас, прости, Господи!».

На хуторі Кут, який виник під час столипінської аграрної реформи, жили переважно заможні селяни. Звісна річ, вони не бажали вступати до колгоспу. Їх також безжалісно «розкуркулили». Так, у Ковбаси Єгора Марковича, його дружини Оксені Денисівни, їхніх дітей Петра, Ганни та Івана відібрали хату, сарай, клуню, три гектари землі, півгектара сінокошу. Забрали коня, корову, теля, кролів, а також зерно, дрова, скриню з одягом, відра, посуд, лісоматеріал. Хазяїна засудили на десять років заслання до Сибіру, але коли зібрались його арештовувати, – він утік із дому. Та коли вийшла сталінська стаття «Запаморочення від успіхів», справу переглянули і дали один рік примусових робіт у Баницькому кар'єрі. Побудували собі землянку, в якій жили чотири роки, аж поки усіх мешканців хутора переселили у Холопкове.

З початком Великої Вітчизняної війни в селі формується Холопківський партизанський загін. Командиром загону став Панас Якович Саганюк, комісаром – Федот Данилович Матющенко. Пізніше загін став називатися Шалигинським (командир – Ф.Д. Матющенко, комісар – Федір Сидорович Фесенко). У лютому 1942 р. загін увійшов до партизанського з'єднання С.А. Ковпака. У цей час партизани-шалигинці здійснили ряд вдалих операцій і розгромили німецько-поліцейські гарнізони в Холопковому і Баничах, вивели з ладу залізничну станцію Баничі [23, 228-230].

У роки війни фашисти спалили в селі 75 будинків місцевих мешканців, 195 чоловік відправили до Німеччини, 18 мирних жителів розстріляли [24].

На фронтах билися з ворогом 240 жителів села, 180 загинули в боях за Батьківщину, 174 нагороджені орденами та медалями [25, 280]. За мужність і героїзм орденом Червоної Зірки був нагороджений Михайло Якович Козлов. Уродженець села Макове Шосткинського району Степан Петрович Бідненко брав участь у бойових діях на території Північного Кавказу, України, учасник штурму Берліна та Праги. Командував танковим взводом. Тричі був поранений і тричі контужений. У 1945 р. він отримав звання Героя Радянського Союзу, був нагороджений також орденами Червоного Прапора, Червоної Зірки, медалями. У 1948-1970 рр. Степан Петрович працював директором Перемозької школи. Його плідна педагогічна діяльність відзначена медаллю «За трудову відзнаку» та медаллю імені Макаренка, званням заслуженого вчителя України [26, 44-46].

У повоєнні роки колгосп ім. Червоної Армії перетворився в один із найбільших і передових господарств у районі. Його очолював колишній командир Шалигинського партизанського загону П.Я. Саганюк. Починаючи з 1959 р., колгосп то укруп-

нювали, приєднуючи сусідні, більш слабкі господарства, то розукрупнювали. Час його найбільшого піднесення припадає на 1970-1980-ті роки, коли до складу входили бригади сіл Перемога, Черневе, Баничі, Мацкове та Будищі. Господарство мало 5920 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 4152 га ріллі. Колгосп вирощував зернові і технічні культури, займався м'ясо-молочним тваринництвом. Тут діяв цегельний завод та рибний цех «Есмань». У 1988 р. від господарства спочатку відокремився колгосп ім. Кірова (Баничі, Будищі, Мацкове), а пізніше – чернівська бригада. Після кількох реорганізацій у 2000 р. виникло ТОВ «Перемозьке».

Зараз Перемога – велике, упорядковане і перспективне село. В ньому є чимало закладів соціально-культурного призначення: магазини, фельдшерсько-акушерський пункт, школа, дитсадок, стадіон. У селі діє церква Архістратига Михаїла. З 1995 р. тут працює приватне підприємство «Скопенко В.В.», яке займається виготовленням пускозарядних пристроїв для автомобільних і тракторних двигунів, електрозварювального обладнання, «електропастухів», засобів для електроосвітлення, водопостачання та охоронної сигналізації. Крім того, підприємство орендує 500 га орної землі і стільки ж пасовищ, займається вирощуванням зернових і технічних культур, тваринництвом (200 голів овець). Керівник підприємства – Віктор Васильович Скопенко – народився у Перемозі 1950 р. Після кількох десятиліть служби в армії вийшов у відставку у званні майора. Крім роботи на підприємстві, Віктор Васильович є депутатом обласної ради, здійснює благодійницьку діяльність, постійно надаючи матеріальну допомогу школам, інтернатам, закладам культури, а також багатьом мешканцям Перемоги та інших навколишніх сіл.

Чимало уродженців Холопкового – Перемоги стали відомими далеко за межами своєї «малої» батьківщини. Так, холопківський селянин Григорій Божок (1890-1993) побував у більшовицькій в'язниці (1919 р.), разом з армією Денікіна опинився в еміграції: спочатку в Єгипті, потім – у Чехословаччині та Угорщині. Вів активну громадську роботу серед українських емігрантів. Після закінчення Української господарчої академії у Подебрадах став інженером-технологом. У повоєнні роки викладав у Регенсбурзі (Німеччина), а 1948 р. емігрував до Австралії, де жив в Аделаїді. Автор спогадів «Українці в Єгипті» [27].

Інакше склалася доля іншого холопківця – Івана Якимовича Додакова (1916-1994). Свою трудову діяльність він розпочав з учителя, а в повоєнні роки зробив кар'єру на партійній роботі. Очолював партійні організації Шалигинського та Червоного районів. З 1960 по 1980 рр. працював першим секретарем Кролевецького райкому Компартії

України. 1971 року за досягнення у розвитку сільськогосподарського виробництва йому було присвоєне звання Героя Соціалістичної Праці.

Уродженцем села є відомий український художник Григорій Іванович Гавриленко (1927-1984), який працював у галузі станкової та книжкової графіки, живопису, ілюстрував твори Т. Шевченка, П. Мирного, М. Бажана, А. Данте, Ш. Руставелі та інших письменників. Роботи митця побували на виставках у Лейпцизі, Києві, Сумах та інших містах. Художня творчість Григорія Гавриленка асоціюється з українським конформізмом та шістдесятництвом, а його творам притаманні гармонія, світло та душевний спокій.

У Перемозі народився (1957 р.), провів дитячі та юнацькі роки народний артист України Олександр Васильович Гурець. Тут він розпочав свою трудову біографію рядовим трактористом у місцевому колгоспі. Пізніше доля привела його у заслужену капелу бандуристів, потім до хору ім. Г. Верьовки. 1988 року він закінчив Київську державну консерваторію ім. П.І. Чайковського, з 1991 року – соліст Національної опери України, на сцені якої блискуче виконав чимало оперних партій. Брав участь у міжнародних конкурсах, гастролював у Польщі, Росії, Німеччині, Франції, Голландії, Ізраїлі, Швейцарії та багатьох інших країнах. На думку музичних критиків Олександр Васильович Гурець є кращим тенором України.

Автор вдячний В.В. Скопенку і Т.В. Скопенко за допомогу і підтримку у підготовці цієї розвідки. Спільними зусиллями ми зможемо у подальшому суттєво розширити наші знання про кожне конкретне село на українській землі.

Посилання

1. Пудовкіна А.С. Глухівський музей в археологічних дослідженнях 1920-х рр. // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. Вип.3. – К. – Глухів, 2010. – С. 330-332.
2. Історія міст і сіл УРСР. Сумська область. – К., 1973. – 696 с. .
3. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 7. – Чернигов, 1873. – 439 с.
4. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої. 1618 – 1648. – К., 2006. – 496 с.
5. Дополнения к Актам Историческим. Т.1. – СПб., 1846. – 434 с.
6. Чурочкин А., протоиерей. Путивльська земля в Х – началу XX веков. Церковно-археологический очерк. – Путивль, 2010. – 360 с.
7. Зорин А.В., Стародубцев Г.Ю., Шпилев А.Г., Щеглова О.А. Очерки истории Курского края. От каменного века до Нового времени. – Курск, 2008. – 624 с.
8. Лазаревский А.М. Описание старой Малороссии. Т.2. Полк Нежинский. – К., 1893. – 559 с.
9. Ситий І.М., Белашов В.І. «Памятная книга» Глухівського Петропавлівського монастиря // Путивльський краєзнавчий збірник. Вип. 6. – Суми, 2010. – С. 134-168.
10. Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779 -1781). – К., 1931. – 593 с.

*А.М. Подоляка
М.П. Недюха
В.Д. Зуй*

НАРОДНІ ПРОМИСЛИ СІВЕРЩИНИ

В статті проведений аналіз народних промислів Сіверського краю, здійснена характеристика деяких його видів.

Ключові слова: *поташ, селітра, гутне скло, рудня, речі домашнього вжитку.*

Українське ужиткове мистецтво має давнє коріння. Завдяки літописам і пам'яткам, що дійшли до нас із доби Київської Русі, відомо, що вже тоді існували промисли, які потім стали власне українськими. Вони нерозривно поєднані з магічно-обрядовою і господарською діяльністю людини. Саме тому твори народного промислу містять як духовні, так і матеріальні ознаки. Між звичайними побутовими предметами з дерева, глини, каменю та інших матеріалів і предметами-творами народного мистецтва не існує чіткої межі. Поширене твердження, що кожна річ, виготовлена вручну, має певні художні якості. Щоправда ці якості співрозмірні лише з природними властивостями матеріалу та результатом його обробки (фактурою, текстурою, кольором тощо). Усі природні й технологічні показники неодмінно утворюють художню виразність первинного рівня. Народні промисли яскраво характеризують особливості нації, локальні відмінності етнографічних груп. В історичному аспекті народне мистецтво передусім розвивалося як творчість селян і мешканців передмість у вільний від хліборобства час. Вони виробляли необхідні предмети для власних потреб.

Проблематикою народних промислів займалися такі відомі вчені, як С.А. Макаруч [1], В.І. Наулко [2], В.Б. Борисенко [3], С.П. Павлюка та Г.Й. Горинь [4]. Їх роботи носять науково-публіцистичний характер і розглядають питання народних промислів в цілому, або аналізують той чи інший вид народних ремесел. Характеристика ж їх за регіональним спрямуванням у цих роботах відсутня. Комплексним дослідженням народних промислів Сіверщини ні історики, ні краєзнавці повноцінно не займалися.

Актуальність теми також визначена значущістю формування у сучасної молоді патріотичного мислення на основі глибокого розуміння процесів, явищ і зв'язків з життям українського народу в давнину.

У скарбниці української ужиткової культури чільне місце належить народному мистецтву Сіверщини, яка у порівнянні з іншими культурно-етнічними зонами України залишається чи не найменш вивченою у цьому аспекті.

Чернігівщина здавна славилася виготовленням глиняного і дерев'яного посуду, домашнього білого полотна, заліза, скла, поташу, дьогтю, селітри,

11. Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія. – К., 2010. – 792 с.

12. Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийский гербовник. Репринтное издание. – К., 1993. – XXVI, 214, LXVIII, 14 с.

13. Черниговская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 г. – СПб., 1866. – 196 с.

14. Волости и важнейшие селения Европейской России. Вып. III. – СПб., 1885.

15. Русов А.А. Описание Черниговской губернии. Т. 2. – Чернигов, 1899. – VII, 337. Приложение 312 с.

16. Календарь Черниговской епархии на 1891 год. Без м.и г. изд. – 340 с.

17. Книга Пам'яті Сумської області. Т.П. Зруйновані храми Сумщини. Мартиролог втрачених святинь. – Суми, 2007. – 324 с.

18. Губернские и уездные учреждения Черниговской губернии. Памятная книжка на 1878 год. – Чернигов, 1878. – 173 с.

19. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1898 год. Часть IV. Черниговская губерния. – К., 1897. – 218 с.

20. Довідник Глухівщини. 1928. – Глухів, 1929. – 264 с.

21. Список населенных местностей Глухівщини. – Глухів, 1927. – 66 с.

22. Крест на Красном обрыве: <http://nikolski.kz/skalski/cross13.htm>

23. Ковпак С.А. Воспоминания, очерки, статьи. – К., 1987. – 388 с.

24. Газета «Сталинский луч» (Шалыгино). – 1949. – 16 октября.

25. История городов и сел Украинской ССР. Сумская область. – К., 1980. – 700 с.

26. Гриченко И.Т., Головин И.М. Подвиг. Изд. 2-е, испр. и доп. – Харьков, 1977. – 40 с.

27. Проект «Українці в світі»: <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/about45/49/86/88>

Тупик С.В. От Холопкова к Перемоге

В статье освещаются основные, наиболее яркие страницы истории села Перемога (до 1946 г. – Холопково) Глуховского района Сумской области от древнейших времен до современности.

Ключевые слова: *село Холопково, село Перемога, Холоповская волость, церковь, школа, коллективизация, колхоз, Великая Отечественная война, уроженцы села.*

Tupyk S.V. From Kholopkove to Peremoha

This article lights up main, the brightest historical chapters of village Peremoha (to 1946 – Kholopkove) Hlukhiv area of Sumy region since earliest time till present-day.

Key words: *village Kholopkove, village Peremoha, Kholopkove village-area, church, school, collectivization, collective farm, Great Patriotic War, native of village.*

21.03.2012 р.